

MIKLÓSSY ENDRE

A valóság peremén

Tábor Ádám költészetéről

A sosem-volt földi paradicsom legendája nyomán „János pap országának” titulálta gúnyosan Petri György Kádárnak azt a Magyarországot, amely az elfojtott szabadság után a szellem kiküszöbölésével konszolidálódott – és amelyben felnőttünk. Élünk, dolgozunk, gyarapodtunk, meghaltunk – egy olyan hamisított valóságban, aminek még nevet sem tudtunk adni. (Még a rendíthetetlen ’56-osok se igazán tudták, miről beszéljenek – mivelhogy azt se, hogy kinek.)

Boudrillard a nyugati agymosodát – a média-kultúrát – egy evolúciós láncban foglalta össze ekképpen: reflektál – elfed – elfedi az elfedést – a valóság helyébe egy minden átfogó képzetet helyez (simulacrum). Nos, „János pap országának” szintén az volt a specifikuma, hogy ezt a pseudo-valóságot immár nem az Eszméből kívánta levezetni, hanem magából a köznapi életből, annak gondolat-nélküliségéből, hiszen úgymond minden gondolat irreális a mindennapi tapasztalattal szemben. A 60-70-es évek lázongó fiataljai maguk se igen tudták megfogalmazni, hogy mi bajuk is van.

Tábor Ádám a lírikus, szétnézve nemzedéke romjain, azaz a béketábornak nevezett vidám barakkban, ezt a képet látta maga előtt. Ha pedig ez így van, akkor a valósághoz csak a simulacrum negligálásával lehet visszajutni. Aminek tehát ki kell lépnie a köznapi ál-valóságból. A Nyugat kultúrája nekünk itt nem sokat segíthetett. Nem is a hozzáférhetetlensége miatt, hanem mert annyira másféle közegből szólt. Hogyan lázongjunk a „polgári létforma” ellen egy olyan országban, ahol a hatalom ezt felszámolta?

(Sok év telt el, amíg át tudta tekinteni ennek a pseudo-világnak a transzcendenciáját:

„Tucat munkanap után pihenő,
Akkor is, most is Noked dolgozom.
Az Édenben egyetlen forrás fakad.
A Bölcsesség Fája hétköznapi is nő.”)

Nincsen komoly szellemi mozgalom társadalmi alap nélkül, és a kultúránkban az elhamvadt ’56 után a 60-as évektől a cseh-mozsi „új hullámának” a szimbolikája segíthetett hozzá sokakat a valóság értelmezéséhez – Tábor Ádám költészetében mindenesetre döntő kiindulási pont volt. Ezekben a filmekben a szellemi autonómia tökéletes pártosztatlansággal, sőt szelíd humorba ágyazva jelenik meg. Ami ugyan eléggé idegen a mi romantikus életszemléletünkötől, viszont éppen a földbe-ágyazottságával segíthetett megnyitni a valóság korunkhoz illő ábrázolását. Ezt Tábor Ádám így ismeri fel:

„A földön járva megmaradva
léphetsz csak újra ama régi kertbe.”

A költői problémát pedig – amit bizonyos fokig nyilván ars poeticának is tekinthetünk – abban látja, hogy „a költői individualitás fejlődése az alanyiség erősödése felé kanyarodott, ez azonban egy tárgyiasuló közegben egyben a magányosság fokozódásával járt. Egyre szűkültek az önmegértéshez életfontosságú közösségi megértés kontrollkörei, miközben a költőséget konstituáló szubjektivitás mind hatalmasabbra nőtt.”

Ebben a helyzetben a tradicionalista Eliot, Tábor Ádám egyik fontos tájékozódási pontja, a költőnek a médium-voltához kapcsolódott, ami azonban őt csak részben elégti ki. Lemondani nem kíván a szubjektumról sem, valamilyen hidat akar itt építeni a mítosz képviselte tradíció és személyes élethelyzete között.

„Rettegem Psychédnek
megoldani övét
ezért csak veszteségnek
pocsékolom ölet.”

Úgy tűnik, a cseh film tanulása ebben is segített neki. „Victoria praecox” – összegzi a „Szigorúan ellenőrzött vonatok” személyes szexuális feszültségek és társadalmi jelentőségű halálos végű szerep közt hányódó kamasz-hősnének a sorsát. Az erotikum mintegy személytelenedik e versekben, történelmi vagy mítikus összefüggésekbe ágyazódva.

„Meztelen kordbársony krampusz arcod
Fölégetett gyufám magjába hajtod.
Boldog vagy a meddő zúrzavarban,
Dionysos szembe száll a napban.”

•

Van †Prágai Tamásnak egy rendkívül találó distinkciója a modern költészettel kapcsolatban. Maga a líra úgymond „felfüggesztett kommunikáció”, azaz nem egyszerű közlés a célja, hanem a mondottakat átéléshez segíteni. Vagyis nem csupán „jel”, hanem jelkép – az Én megmutatása, hogy Te magadra ismerj benne (Karácsony Sándor nyomán). A hagyományos formájú lírát nevezi „költeménynek”, ez az átélésen keresztül vezet a megértéshez. A modern költészetet pedig „versnek” kívánja nevezni, ennek a jellegzetessége a „szórt jelrendszer” többértelműsége, és fordítva, a felfogott jelentésen keresztül vezet az átélésbe.

A „szórt jelrendszert” korlátozottan Tábor Ádám is alkalmazza a többértelmű szavakban. Ezek a költeményei mintegy a szójátékban rejlő mondanivalónak a kibontásai. „Szeműzetés” – mondja hályogműtétjéről. „Taodice” – birkózik benne a személyesség az ősi kozmikus egységgel. „Szakadásnak” mondja az elveszett szabadságot. „Finnegans Vég” – hivatkozik Joyce emblematis utolsó művére, saját életútját felidézve. „Bibliagrafia” – idézi fel, mintegy nekrológgéppen Andrzejewski életművét – a verset a nagy író könyveinek a címéből összeállítva. 1981 – „Prelúdium vagy fúga”, előjáték-e egy harmonikus világhoz, vagy a történelmi erők félelmetes kergetőzése – a zenei formákból átvett hasonlat arra a reménytelen, de bizonytalan helyzetre utal, amit a Szolidaritás éve jelentett annyiunk számára.

Ezek a hagyományos, itt „költeménynek” nevezett formákhoz kapcsolódnak. A kísérletei a Prágai Tamás szóhasználat szerinti „vers” irányába többnyire problémátikusak – épp a lényegük, a „szórt értelem” hiányzik belőlük – ezek a versek inkább esszé-vázlatoknak tekinthetők. Van azonban ennek egy mélyebb jelentősége. Ezt írja erről.

„Aki elveszti a zenét mindent elveszít.
Aki elvétí a ritmust vétkezik.”

Az, amit „költeménynek” nevezünk itt, eredendően szoros kapcsolatban van a dallal, magának a kötött formának is ez a lényege. és ez egybe esik Orpheusznek a foglalkozásával.

Az Örley Kör első hajóútján
1985-ben Rácz Péterrel, Miklóssy
Endrével és Hekerle Lászlóval.
Fotó: Halas István

„A költészet a zene szelleméből
milyen magasra milyen mélyből ér föl
a gondolon át a nagyobb égig (...)
Az én versem a zene szelleméből
született földi éjjel égi képből”

A modern költészet, amit itt „versnek”
nevezünk, viszont alapvetően idegenke-
dik a zene harmonia praestabilitásától.
Ez az intellektuális kiindulópont számára
ugyanis távol esik éppúgy, mint maga a
világunk attól a rendezett mélyszerkezet-
től, amit az orfeuszi alap általában jelent.

A „vers” persze éppen ettől lehet hiteles, hiszen a valóságos világgal ekképpen szem-
besít. Tábor Ádám költészete ebben az értelemben nem tekinthető „modernnek”. Ami
természetesen nem kicsinyítést jelent, hanem osztályozást.

„Nem jó a gondolatnak egyedül” – parafrázálja a Teremtés Könyvének a társ-teremtő
mondatát, amit költészetének egyik tanulságaképpen így fejlesztenék tovább: a költe-
ménynek se jó egyedül. Volt egy híres angol film, a „Holt költők társasága”, amit úgy
egészíthetnénk ki itt, hogy élő és holt költőké, mert a holt éppen ettől válik élővé (Így be-
szélt Szabó Lajos az alkotók idő-fölötti szövetségéről.) Tábor Ádám a költői kapcsolódá-
sait kortársi üzenetekkel és hivatkozásokkal is kiegészíti: Weöres Sándor, Rába György,
Marno János, Tandori Dezső megszólításával.

Szívesen alkalmazza itt is a szójátékokat, amelyek mintegy a név és a költői léthelyzet
között teremtenek kapcsolatot:

„József és Attila”, a bibliai kitalált testvér és a világhódító ellentét-párja

„Holannap”, az apokaliptikus cseh költő időszerűsége, kérdés formájában

„Határiel”, a határon átment Győző, aki az idegenben a nyelvével csak a levegő
szelleméhez tud kapcsolódni.

„Tezső”, szólítja meg Tandorit.

„Ha csak lehet, a létbe álllok,
s nem a semmiből szól dalom.”

Van ebben persze egy észrevehető kétely is: lehetséges-e? Tábor Béla tűnődik olyas-
képpen Heideggeren, hogy ő a „létlejtés” elleni filozófiai küzdelemben hajlamos volt a
létező felejtésére, és a gondolkodása ekképpen elszállt a lila ködbe. De nem kell-e magában
a csonkulásban meglátnunk valami sors-szerűt, ebben a józan megértésnek oly igen ellen-
álló világban?

A jelen szóhasználatunk szerinti „költemény” tehát alapjában véve nosztalgia. A töredezett és meghamisított ál-valóság helyreállításán élethosszan fáradozó költő így találkozik óriás elődjével is. Kinek számára még létezett a valóság, a maga egységében és teljességében, lét-szerű, valódi és nem eszmékből levezetett ellentmondásaiban, amelyek azonban feloldódnak Isten színe előtt.

„A magyar költészet: Balassa gyarmata,
Termő nyelvre hullott hajnali harmata.
Ma is nyelvünkön még tavaszi zamata.
Strófaídra táncol velünk a szerelem.
Vitéz verselésed féktelen fegyelem.
A te fohászodhoz közel a kegyelem.

Mélyre tekintetes gyarmati Balassa!
Könyvedtől követőd könnyeit hullassa,
Hogy őt is az Isten élessze-halassza.”

Mi vajon létezőnk-e egyáltalán – merülhet fel bennünk a kétely életünk drámai kiüresedésében a formalizálódott létélményeink közepette, amelyekben önmagunkat már sehogyan se tudjuk felismerni.

Tábor Ádám innentől mintha egyre inkább a kabbalista ezotériában keresné a maga költői-egzisztenciális helyét.

„Az alsóbb hét szefira
elrejtí úgy mutatja
a magasabban álló
keter-bina-hochmát. (...)
S felemelve fejem
leplek nélkül látom
az Ég-Sophban fürdő
napszínű koronát.”

Itt a kabbalista életfa megidézését hallhatjuk, ami az okkult tanítás szerint magába foglalja a Világmindenséget, az alapját képező végső renddel – amit íme közvetlenül érzékelni is lehet.

A gyűjteményes kötet címadó verse: „A hurrikán háza”. A mindent felforgató-leromboló hurrikánnak a belsejében ugyanis csend és nyugalom van – a pusztító erők csak kifelé érvényesülnek.